

HERMENEVS

3^e JAARGANG, AFL. 9 — 15 MEI 1931

Horatius op reis

De ambtenaar ten kantore der *quaestores*, die in later tot een *Epodon liber* vereenigde hekeljamben zijn bitterheid luchtte, vond troost en waardeering bij een kring van iets oudere en reeds min of meer beroemde letterkundigen, die in den scherpen criticus Quintilius Varus hun geestelijken leidsman erkenden. Tot dien letterkundigen kring behoorden Varius Rufus, Plotius Tucca en hun verlegen vriend Vergilius Maro, de overgevoelige dichter der tien *Eclogae* of *Bucolica*. Dit drietal introduceerde hun nieuwen bentgenoot bij hun schatrijken beschermer C. Cilnius Maecenas, die als vertrouweling van den jeugdigen tnumvir Caesar Octavianus een enormen invloed achter de schermen had, maar als echte volgeling van Epicurus nimmer een openbaar ambt heeft willen bekleeden, dat hem den door anderen zoo vurig begeerden rang van *senator* zou verleend hebben.

Aan hem heeft Horatius op ongeveer dertigjarigen leeftijd zijn eerste boek opgedragen, dat bestond uit (niet toevallig) tien *Sermones* of praatjes in hexameters, ook wel *Satirae* of mengelmoes genoemd. Het vijfde van deze zeer zorgvuldig bewerkte, doch schijnbaar ongeunstelde gedichten, waarin hij zijn voorbeeld Lucilius (180—102) verre overtrof, bewijst hoe vriendschappelijk en ongedwongen reeds twee jaar vroeger de verhouding was tusschen den kunstlievenden edelman, wiens naam een eeretitel is geworden, en den laag geboren dichter, wiens roem hij gegroundvest en gedeeld heeft.

Het is de beschrijving van een reis naar Brindisi in het jaar 37 voor Chr., grootendeels per rijtuig langs de *Via Appia*, maar per nachtschuit door een afwateringskanaal der Pontijnsche moerassen van Forum Appii tot het heiligdom van Feronia aan den voet van den berg, waarop Anxur lag, het tegenwoordige Terracina. Daar wachtten de dichter en zijn metgezel Maecenas op, die met Fonteijs Capito, een welgemanierd aanhanger van Antonius, en den onpartijdigen Cocceius Nerva den vrede tusschen de *tresviri rei publicae conslituendae* voor de tweede en laatste maal zou herstellen door het verdrag van Tarente.

Tusschen Fundi, waar een ondergeschikt beambte van Horatius' eigen rang deftig doet, en Sinuessa, waar Vergilius en de zijnen, vermoedelijk uit de omgeving van Napels of Cumae komend, zich bij het gezelschap voegen, ligt Formiae, in letterlievende kringen bekend als bakermat van den door Catullus zoo hevig bespotten parvenu Mamurra.

Varius verlaat het gezelschap te Canusium. De tocht van Capua daarheen is beschreven in de 44 verzen, die ik weglaat. Ook overigens heb ik liever bekort dan aangelengd, hoewel ik niet geschroomd heb een paar woorden in te voegen ter verklaring.

De hier en daar abrupte wijzigingen van stijl zijn opzettelijk zoolwel in het oorspronkelijk als in deze niet bepaald „woordelijke” maar getrouw bedoelde vertaling:

Ontschreden aan het groote Rome vond
 ik in Aricia matig logies.
 Heliodorus was mijn reisgenoot,
 de bloem der buitenlandsche professoren.
 Dan Forum Appii propvol van schippers
 en herbergiers, waarmee je op moet passen.
 Wij deden het op ons gemak in tweeën.
 Wie haast maakt, doet dat niet, maar die wordt moe.
 Daar bkef ik vasten om het slechte water,
 en het diner der andren viel mij lang.
 Weldra zou nacht de aard' in schaduw hullen,
 den hemel met gesternten overgieten,
 toen het krakeel begon. „Hier met je schuit!”
 klinkt het van onze knechten. „Denk je soms”,
 klinkt het terug, „dattie van elastiek is?
 Er kan geen kip meer bij.” Het kost een uur,
 eer 't geld geïnd, de knol is aangebonden.
 Geen slaap vergunnen die beroerde muggen
 en kikkers in 't moeras, terwijl een bootsman,
 doorspoeld van golven bocht, met 'n passagier
 in beurtgezag het verre lief bezingt.
 Ten slotte valt de passagier in slaap.
 De bootsman gaapt en bindt de lijn van 't beest,
 dat hij laat grazen, aan een paaltje vast;
 dan ligt hij languit op zijn rug te snurken.

Toen werd het dag: wij merkten, dat de trekschuit
 vast als een muur lag, tot een driftkop opstooft
 om knol en bootsman met een wilgetak
 de ooren en de flanken te bewerken.
 't Wordt over tien, voor wij zijn ontscheept
 en in uw bron, Feronia, ons wasschen.
 Na 't noenmaal was 't een uurtje moeizaam stijgen
 naar Terracina, hoog op kale rotsen.
 Daar zou de edele Maecenas komen,
 Coccejus met hem; hooge politiek,
 herstel van vriendenbond, dat doen zij meer:
 ik smeer een zalfje op mijn zeere oog.
 Wie komt daar met Maecenas en Coccejus?
 Fontejus Capito, volmaakt in stijl,
 een van Antonius' intiemste vrienden.
 Onder den scepter van Aufidius Luscus
 laten wij Fundi gaarne, in een stikbui
 om al het moois, waarmee die kwast van 'n klerk
 voor magistraat, senator, priester speelt.
 Wij rusten in de veste der Mamurrae,
 waardeeren 't huisje van Maecenas' zwager
 Murena en van Capito de keuken.
 Dan daagt de dag, die mij de liefste was;
 wij treffen Plotius en Varius
 in Sinuessa met Vergilius,
 de reinste zielen op het wereldrond,
 van wie geen mensch meer houden kan dan ik.
 O wat een blijdschap, wat een hartlijkheid!
 Een goed vriend is meer waard dan al de rest.
 Het poststationnetje bij Pons Campanus
 bood onderdak en wat daar bij behoort.
 Toen werd in Capua vroeg uitgespannen.
 Maecenas ging wat kaatsen, maar wij slapen,
 Vergilius, omdat hij buikpijn had,
 en ik natuurlijk om mijn zeere oog.

.
 Bedroefd verlaat hier Varius zijn vrienden,
 wier tranen vlieten. Dan komen wij moe
 in Rubi; want de weg was lang en erg

verregend. Maar het weer werd daarna beter,
 de weg nog slechter tot het vischrijk Bari.
 Toen gaf ons Gnatia, waarop geen zegen
 van waternimfen rust, veel stof tot spot;
 want daar wil men, dat wierook zonder vuur
 in brand raakt op de steenen van den tempel.
 Dat mag een Jood gelooven; maar ik weet,
 wat Epicurus ons geleeraard heeft:
 „Het eeuwig leven is van zorgen vrij.
 Geen goden zullen zich de moeite geven
 uit hooge hemelwoning te bestieren,
 wat wonderbaarlijk, maar natuurlijk is.”
 Dan eindlijk Brindisi en daarmee uit.

Den Haag.

A. RUTGERS VAN DER LOEFF.

Een Jeugdwerk van Hugo de Groot

In, den veiling-catalogus, dien de Firma Nijhoff in 1864 het licht deed zien, kon men aangekondigd vinden een verzameling handschriften, waaronder vooral de aandacht trok N°. 72: H. Grotii opus de jure praedae, in XVI capita divisum, 280 pag. — Mscr. autographe inédit. Seulement une partie du chapitre XII a été publié en 1609, sous le titre *Mare Liberum* Dat het handschrift terstond voor de Leidsche Universiteitsbibliotheek werd gekocht, spreekt haast vanzelf. In 1865 bracht Prof. Vissering er rapport over uit voor de Kon. Akad. v. Wetensch. Hij meende, dat het nieuw ontdekte werk te beschouwen was als oorspronkelijk ontwerp van het 20 jaar later verschenen *Ius Belli ac Pads*, maar stond sceptisch tegenover de wenschelijkheid van een uitgave.

Het was het werk van Prof. Fruin, dat deze toch plaats had en wel in 1868; hij onderwierp het werk aan een nauwkeurige studie, waarvan hij het resultaat neerlegde in twee artikels (*Gids* 1868, Oct. en Nov.). In hetzelfde jaar verscheen de uitgave, bezorgd door Dr. G. Hamaker.

Een „best seller” is deze uitgave waarschijnlijk niet geworden. Het is merkwaardig hoe weinig bekend het *Ius Praedae* is, zelfs bij hen die van de Groot iets meer weten dan dat hij uit Loevestein is

ontsnapt. Toch heeft het boek een beteekenis, zoowel voor juristen als historici, die het een geheel eigen plaats geeft naast, soms zelfs boven het veel beroemdere *Ius Belli ac Pacis*. Aan de hand van Fruin's boeiende en rijk-gedocumenteerde Gids-artikels hoop ik een en ander duidelijk te kunnen maken.

Toen de Groot het *Ius Belli ac Pacis* schreef, leefde hij als balling in Frankrijk; onder deze omstandigheden was neutraliteit geboden; toespelingen op feiten en toestanden moesten achterwege blijven. Maar tevens was zijn doel niet een polemiek, maar een grondslag leggend werk, dat zijn geldigheid door alle tijden zou behouden; daarom wordt elk oordeel achterwege gelaten. Moge dit voor de Groot's tijdgenooten de waarde van het boek verhoogd hebben, wij betreuren het. Menschelijke rechtsopvattingen hebben niet een eeuwige waarde en hoe groot onze bewondering voor het stelsel van de Groot ook is, in het kader van onzen tijd past het niet meer en onze belangstelling ervoor zou grooter zijn, indien wij konden zien hoe het is opgebouwd, uit welke gebeurtenissen en omstandigheden het is geboren.

Geheel anders was de taak, die de Groot zich stelde, toen hij het *Ius Praedae* begon. Dit werk is een pleidooi voor (misschien wel in opdracht en voor rekening van) de Oost-Indische Compagnie; het is de verdediging van één bepaald feit, dat den schrijver aanleiding werd zich te verdiepen in het volkenrecht.

Het bedoelde feit vond plaats in 1603 en had een voorgeschiedenis, die hier vermeld dient te worden.

Sinds 1598 voeren de Hollanders op Indië, waarop totnogtoe alleen Portugeezen handel hadden gedreven. Met de Portugeezen voerden de Hollanders geen oorlog; zelfs steunden zij de aanspraken van den pretendent Emanuel tegen Philips. Zoo kregen de 22 schepen, die in 1598 naar Indië vertrokken, op rekening van 5 verschillende compagnieën, het consigne mee niet te vechten, tenzij uit zelfverdediging. De Portugeezen echter beschouwden de Hollanders in Indië als roovers en behandelden hen als zoodanig, wat tot gevolg had dat er een fusie plaats had en één compagnie werd opgericht, die uitsluitend octrooi kreeg voor den handel op Indië en tevens voor aanleg van forten, werving van krijgsvolk en het sluiten van tractaten met inlandsche vorsten. Weldra begonnen nu ook de Hollanders tegen de Portugeezen vijandelijk op te treden; zoo krijgt Steven van der Hagen bij zijn vertrek in Dec. 1603 de geheime in-

structie mee „om den gemeenen vyandt soo te water als te lande grootelijcks te beschadighen.” Van dat oogenblik af wordt de Compagnie oorlogvoerende mogendheid.

Overigens kwam de instructie achter de feiten aan; er was door een Hollandsch kapitein reeds een daad verricht, die geenszins zelfverdediging, maar zuiver repressaille was. Deze kapitein was Jacob Heemskerck, de held van Nova Zembla, en zijn daad was het buitmaken van een rijkbeladen Portugeesch schip, een z.g. kraak, Catharina genaamd, bij Johor (op Malakka). Tallooze verraderlijke handelingen der Portugeezen, die tenslotte 17 Nederlanders te Macao in koelen bloede vermoordden, hadden hem ertoe gebracht zich niet meer gebonden te achten aan zijn instructie. Daartoe aangespoord door de vorsten van Johor en Patani legde hij zich in hinderlaag en den 25en Febr. 1603 viel de Catharina in zijn handen.

De tijding van deze verovering werd met groot enthousiasme ontvangen, maar verwekte reeds terstond een eindeloos gekibbel. Daar was ook wel reden voor, want de buit was reusachtig; deze werd eerst getaxeerd op „Tsestichmael hondert duysent ducaten” en al bleek het later minder te zijn, een flink bedrag was het zeker. Niet alleen om de buitverdeeling echter ging de ruzie; er waren velen in den lande, die het met den nieuwen koers der Oost-Indische Compagnie lang niet eens waren. Zelfs waren er aandeelhouders, die hun aandeel aan de armen gaven en uit de Compagnie traden, vooral Mennisten en Libertijnen (die later met de Remonstranten versmolten).

Dezen nu vormden het plan een nieuwe compagnie te stichten, uitsluitend voor den vreedzamen handel op Indië, een listig plan, want door het achterwege laten van oorlogstoerustingten zou deze compagnie met veel minder kapitaal kunnen werken en tevens, als concurrente van de gevreesde en gehate O. I. C., minder te duchten hebben van de Portugeezen. Natuurlijk zouden de Staten geen octrooi willen geven, maar men kon domicilie kiezen in Frankrijk, dat in vrede leefde met Spanje, en Henri IV zou de Staten wel weten te bewegen de nieuwe compagnie niet tegen te werken. Alles sloot als een bus en het is niet te verwonderen, dat de bewindhebbers der O. I. C. met groote vrees werden vervuld en uitzagen naar een pleitbezorger om haar belangen te verdedigen: deze pleitbezorger werd Hugo de Groot, die waarschijnlijk in dezen tijd rechtskundig adviseur der O. I. C. was. Met een aan zekerheid grenzende waar-

schijnlijkheid vermoedt Fruin, dat de „Commentarius de Iure Prae-
dae” door de Groot is geschreven in overleg met de bewindhebbers
der Compagnie.

Hij was toen (in 1604) 21 jaar oud en als advocaat in den Haag
gevestigd. Maar eerezuchtig als hij was en afkeerig van de advoca-
tuur greep hij de gelegenheid tot bestudeering van een nieuw rechts-
probleem gretig aan. Reeds in het begin van 1605 was het werk
voltooid, maar het zou meer dan 2½ eeuw duren voordat het werd
gedrukt. Het dreigend gevaar van een concurrerende compagnie
was namelijk bezworen door de handige diplomatie van Van Oldenbar-
neveldt en door den dood van Henri IV raakten de gevreesde plannen
geheel op den achtergrond. Alleen het 12e hoofdstuk verscheen
apart in 1608 onder den titel „Mare Liberum”, om het Spaansche
standpunt inzake de vaart op Indië te weerleggen; veel nieuws
bracht het niet en er werd ook niet veel aandacht aan geschonken,
totdat het in 1609 plotseling weer actueel werd, toen de Engelsche
koning het visschen op de kust zonder licentie verbood. Niet het
minst door de Engelsche weerleggingen (van Welwood in 1613 en
vooral van John Selden in 1618) heeft „Mare Liberum” een groote
vermaardheid verworven, zonder dat men (tot 1864) ontdekte dat
het slechts een fragment van een grooter werk was.

Het werk bevat 3 afdeelingen: I. Dogmatica, II. Historica en
III. Mare Liberum en conclusies. De Historica zijn met hartstocht
en zeer partijdig geschreven; al zijn zij dus als geschiedbron onbe-
trouwbaar, toch zijn zij uitermate belangrijk omdat zij veel gegevens
bevatten, die nergens anders worden gevonden.

De Dogmatica vormen het belangrijkste deel, daar zij de eigen-
lijke voorstudie zijn van het tusschen 1622 en 1625 voltooide „*lus
Belli ac Pacis*.” Meesterlijk is dit gedeelte gecomponeerd; telkens
weer voeren schijnbare omwegen naar het punt van uitgang terug;
het is een prachtig pleidooi in den besten zin. Zoo kon hij 20 jaar
later heele gedeelten woordelijk overnemen. Maar moge het latere
werk voorzichtiger en bezonkener zijn, het mist de frischheid en de
overtuigende kracht van het jeugdwerk. De roem: schepper te zijn
van het volkenrecht had hij dus reeds als jongeling verdiend. Dat
die roem hem eigenlijk niet toekomt, dat hij niet zoozeer schepper
is geweest als wel rangschikker en bewerker van wat anderen vóór
hem juist hadden ingezien (o. a. Gentilis, Victoria, Dominicus Sotus,
Covarruvia, Vasquius), moet hier buiten beschouwing blijven.

Laten wij liever met verbijstering constateeren, dat dit werk is verricht door een jongen man van 21 jaar, die volkomen thuis is in de litteratuur der klassieke oudheid, in Oude en Nieuwe Testament, Kerkvaders, Thomas van Aquino en middeleeuwsche theologen, in Romeinsche wetboeken en juristen, in de canonieke rechtsboeken, glossatoren en latere juristen. Nog merkwaardiger is de bekwaamheid en het zuiver oordeel, waarvan „de lure Praedae” op haast elke pagina getuigenis aflegt. Verbluffend is het gemak, waarmee de uitvoerige en moeilijke stof wordt gerangschikt en behandeld. En ten slofte de reden, waarom ik de aandacht der Hermeneus-lezers voor dit werk meende te mogen vragen: het is geschreven in een Latijn, dat van Taciteïsche moeilijkheid, maar evenzeer van haast Taciteïsche bekoring is. In den beginne doet het stroef aan, maar raakt men even eraan gewend, dan wordt het steeds boeiender het scherpzinnig betoog te volgen in deze bij uitstek levend-Iyatijnsche zinnen. Niets is gekunsteld, alles loopt natuurlijk, zóó natuurlijk, dat men bijwijlen het boek neerlegt om zich goed rekenschap te geven van het feit, dat de Groot toch eens Latijn als vreemde taal moet geleerd hebben.

Wie nader wenscht kennis te maken met dit om vele redenen merkwaardige en te weinig bekende werk, zij nogmaals gewezen op de prachtige artikels van Prof. Fruin in de Gids van 1868, waaraan het bovenstaande voor een groot deel is ontleend.

Assen.

O. DAMSTÉ.

Een zoek geraakt origineel

Vondel vertaalde graag en veel uit het Latyn, zooals men weet, en hij deed het met groote vaardig- en nauwkeurigheid.

Meestal vermeldt hij zijn origineel en waar hij dit niet deed, heeft het meestal weinig moeite gekost, het te vinden en aan te wijzen.

Ten opzichte van eenige kleinere gedichten echter tasten we in het duister; hieronder behoort een bijschrift bij een schilderij van Jeanne d'Arc, dat ik hieronder zal laten volgen. Wellicht is er iemand onder de lezers, die er nadere inlichting over weet te geven.

Op de schilderij

van

DE MAEGHT VAN VAUCOULEUR,

JOHANNA D'ARC,

verloster van Frankryk, tot Orieans.

De Maeght keert weder, stom van spiaeke voor den Gal,
 Gelukkigh daer haer beelt. De Godtheit zelf beval
 Het beelt aen 't vaderlant, dat quam 't den Franschen bieden.
 O Koning Hendrik, groet het beelt, en troost der lieden.
 Een andre maeght quam neergedaelt op uw gebeen.
 Zy hout de weeghschael, en verrykt het ryk met een,
 Opdat ze d'yzere in een goude tydt verkeere.

Uit het Latyn vertaelt.

Weltevreden.

A. SCHILLINGS.

Love's Philosophy

The fountains mingle with the river,
 And the rivers with the ocean;
 The winds of heaven mix for ever
 With a sweet emotion;
 Nothing in the world is single;
 All things by a law divine
 In one another's being mingle; —
 Why not I with thine ?

See the mountains kiss high heaven,
 And the waves dasp one another;
 No sister flower would be forgiven,
 If it disdained it's brother;
 And the sunlight clasps the earth,
 And the moonbeams kiss the sea:
 What are all these kissings worth,
 If thou kiss not me ?

P. B. SHELLEY.

Amoris Meditatio

Influunt fontes fluvii perennes,
 In mare ac mox fluminaserecondunt;
 Lenibus ventomm agitant susurris
 Flamina caelum.
 Singulare in orbe nihil relictum:
 Cuncta amat coniungere lex deorum;—
 Cur tamen me reicis et repellis,
 Grata puella ?

Saxa caelo basta nonne figunt ?
 Nonne fluctus oscula dant petuntque?
 Rure flos narrare solet sorori
 Frater amores.
 Solis et lunae radii nitentes
 Desinunt nunquam refovere terram.—
 Quid valent tot basia, si negas tu
 Reddere amorem ?

J. v. IJ.

Het hol van Trophoonios

In de historisch-wijsgeerige roman „De genio Socratis” van Ploutarchos werd o. a. het avontuur verhaald van Timarchos. Deze weetgierige jongeling, sinds kort ingewijd in de problemen der wijsbegeerte, verlangde vurig de waarheid te leeren kennen in die intrigerende vraag, wat toch wel het veel besproken „daemonitun” van Sookrates mocht geweest zijn. Dies besloot hij af te dalen in het hol van Trophoonios, hetwelk zich bevond in de buurt van het Boeötische stadje Lebadeia, om aan den aardgeest te vragen hem te openbaren, hetgeen hem voor leven en sterven van zoo groote waarde scheen.

Pausanias heeft in de „Descriptie Graeciae*” (lib. IX c. 39) overgeleverd, hoe zulk een afdaling geschiedde. Wie wilde worden toegelaten tot het orakel, moest zich een bepaald getal dagen „reinigen” in een gebouw, hetwelk „den goeden geest” en „het goed geluk” was gewijd. Hij had zich dien tijd te onthouden van warme baden, maar moest zich baden in de naburige Herkyna. Het anders voor een „heiligen slaap” gebruikelijke voorschrift om te vasten werd niet gegeven. Integendeel kreeg de candidaat rijkelijk zijn deel van de vele offeranden, welke ter plaatse den daemonen en goden van het heiligdom werden toegebracht. Een priester schouwde uit de ingewanden der offerdieren, of Trophoonios bereid was den, naar de rechte kennis hakenden, mensch te ontvangen. Bleken de voortekenen gunstig, dan werd hij in den nacht geleid naar de Herkyna, waar hij weer werd gebaad en gezalfd. Vervolgens brachten de priesters hem naar een bron, waar hij het water der Lethe dronk, om te vergeten wat zijn bewustzijn vervulde. Het water uit een andere bron, dat der Mnemosyne¹, waarborgde hem echter, dat hetgeen hij nu ging beleven, zich in zijn geheugen zou inprenten. Daarna schouwde hij een beeld, dat alleen aan hen werd getoond, die op het punt stonden om af te dalen. Hij betoonde daaraan zijn vereering en bad. Nadat hij zich dan nog had gekleed in een linnen chitoon, werd hij eindelijk toegelaten tot het orakel.

Het orakel bevond zich op een berg, achter een heilig woud. Het

¹ In de buurt van Lebadeia worden verscheidene bronnen met helder, lauwwarm water aangetroffen, die tezamen de Herkyna vormen. Het is echter niet uit te maken, welke daarvan de hier genoemde bronnen mogen geweest zijn. Zie J. G. Prazer, *Studies in Greek scenery, legend and history*, p. 360.

was omgeven door een witmarmeren rand, waarop een bronzen hek met verschillende poorten was aangebracht. Daarbinnen was een kunstmatig gevormde aardspleet. Het geheel geleeke veel op een bakoven. Met behulp van een ladder daalde de candidaat in de spleet af en tastte met de voeten naar een gat, dat zich, naar hij wist, ergens in den zijwand moest bevinden. Daardoor stak hij dan de beenen, en wanneer hij die tot de knieën er doorheen gewerkt had, dan werd door een bepaalde mechaniek ook de rest van zijn lijf gegrepen en naar beneden getrokken. Hij kreeg het gevoel van in een draaikolk te zijn terecht gekomen. Aldus, voortdurend wervelend, geraakte hij in het heilige der heiligen.

Hetgeen Timarchos toen ervoer, heeft Ploutarchos verhaald: Eerst werd het duister om hem henen, en Timarchos wist niet, of hij waakte dan wel droomde. Toen gevoelde hij een knal in het hoofd en het scheen hem, alsof in zijn schedel een gat was ontstaan, waardoor de ziel omhoogwielde, de ijle lucht in. Verlost van den druk, waaronder zij tevoren verkeerde, leek de ziel te dijen. Een harmonisch geruisch werd gehoord, en Timarchos kreeg het gevoel van te zweven tusschen hemel en aarde. Lichtende, al maar van kleur en gestalte wisselende wolken, talloos kringende in den aether, deden zich aan hem op. Alle dingen waren in een golvende beweging. Het geheel geleeke op een groene zee, waarin in spiraalvormigen rondgang vele, kleurige, immer van vorm veranderende, samen- en weder uiteenvloeiende, eilandjes dreven. En in het midden van dien, hier sterker lichtenden, daar echter duister-troebelen, deinenden stroomgoten zich uit twee, van tegengestelde richting komende, vuurgolven.

Bij het gezicht van dit kleurrijke, lichtende tafreel kwam over Timarchos een groot gevoel van gelukzaligheid. En toen ving het profetisch schouwen aan! Naar beneden ziende, werd Timarchos een buitengewoon grooten en diepen, half kogel vormigen afgrond gewaar, duister en griezellig. Donkere walmen stegen daaruit omhoog, en geluiden van huilende dieren, van kermende kinderen, van jammerende menschen weerklonken. Een huivering voer Timarchos door de leden. Daar hoorde hij een stem, welke vroeg: „Wat wilde ge weten, Timarchos?” Maar hij kon alleen antwoorden: „Wonderbaar is het al, hetgeen ik zie!” Hierop begon de geest van de Onderwereld hem uit te leggen de geheimnissen van den dood en, ten slofte, kondigde hij Timarchos zijn nabijzijnd sterven aan. En toen eenigen tijd later Timarchos ontwaakte uit den droomstaat, be-

merkte hij, dat hij weer lag in den ingang van het hol van Trophoonios, vanwaar hij den wonderen tocht was begonnen.

Het hol van Trophoonios behoorde wel tot de merkwaardigste orakelplaatsen der Oudheid, maar eenig in zijn soort was het toch niet! Sinds primitieve tijden waren voor den mensch berg, spelonk en bosch met magisch fluïdum geladen plaatsen. Archaeologische vondsten hebben het waarschijnlijk gemaakt, dat reeds in het oude Steenen tijdperk de mensch in diepe, verborgen hollen het heilige heeft vereerd.¹ Het hooggebergte met zijn ravijnen en hollen, het oerwoud met zijn van alle zijden dreigende gevaren, met zijn geheimzinnig halfduister, zijn ontstellende schaduwen en onverklaarbare geluiden heeft nimmer nagelaten de verbeelding te prikkelen. De Praehellenen en de eerste Grieken hebben vele hunner goden gezocht op den hoogen berg en in het eikenwoud. Te Dodone werd in oeroude tijden een brongod, die woonde in het eikenwoud, vereerd.² En daar waar bergholen en aardspleten toegang schenen te verkenen tot het, in de diepte der aarde gelegen, mysterieuze doodenrijk, daar waar de aardaemonen woonden, daar zijn ook in Hellas de eerste droomorakels ontstaan, en daar zijn zij immer gebleven. We weten, dat het orakel te Delphoi oorspronkelijk toebehoorde aan een aardgeest, die woonde in een rots. De priester van den Klarischen Apolloon daalde af in een grot en daar kwam de geest over hem. In eenzame hollen leefden ook de, door Apolloon bezielde, Sibyllae. De geheimzinnige stilte en het schemerduister in de grot wekten het gevoel van het numineuze: „de ziel, zeide Seneca, werd ontroerd door de aanraking van het heilige” (Ep. 41). Het schemerlicht deed fantastische visioenen rijzen. Dikwerf verwekten giftige dampen, welke volgens het Helleensch volksgeloof uit den Haides kwamen en derhalve „heilig” waren, beneveling. Cicero (De divin. I, 39), Plinius (Nat. Hist., II, 93), Straboon (Geogr. IX, 3), Pausanias (X, 5), Justinus (XXIV, 6) deelden mede, dat eertijds de Pythia begeesterd werd door uitwasemingen uit de rotsspleet, waarboven de drievoet stond. In lateren tijd vonden de rationalisten in die giftige gassen de oorzaak, waardoor de menschen in grotten „gek werden.”³ En de geloovigen in het oude geloof schreven het aan

¹ Zie J. W. Hauer, Die Rdigionen, Bd. I S. 189/90; G. H. Luquet, L'art et la religion des hommes fossiles, p. 221.

² Otto Kern, Die Religion der Griechen, Bd. I S. 182.

³ Caelius Aurelianus, De morbis acutis, lib. I c. i.

het ophouden van de goddelijke emanatie daar ter plaatse toe, dat het Delphische orakel sinds lang zoo vaak faalde. (Cicero, *De divin.* I, 20; Plutarchus, *De defectu oracul.*)

Naast de suggestie van de heilige plaats werkte de voorbereiding van den candidaat mede tot het komen van den goddelijken droom. Bij die voorbereiding ontbrak gemeenlijk het korter of langer tijd vasten niet. Verzwakking van het lijf door onthouding van spijs vinden we reeds bij volken op lager trap van ontwikkeling gebruikelijk voor het opwekken van visioenen. En ook in het oeroude droomorakel van den aardgeest Amphiaraios te Oroopos moest de hulpzoekende zich vier en twintig uren van alle spijs onthouden. Straboon verhaalde, dat de priesters van het heiligdom van Ploutoon en Kore nabij Acharaka (in Caria) de zieken voerden in het Charonium, een door haar natuur wonderbaar hol, en hen daar verscheidene dagen zonder voedsel rustig lieten liggen. (XIV, 44). Ook in den tempel van Asklepios te Epidauros werd den zieken vóór den tempelslaap o. a. vasten bevolen. En Galenos heeft medegedeeld, dat de lijders zoo blindelings aan de bevelen der priester-artsen plachten te gehoorzamen, dat zij het soms wel veertien dagen zonder spijs of drank uithielden: zijn patiënten, voegde de arts er ooiijk aan toe, waren gemeenlijk niet zoo volgzzaam! Wanneer het lichaam vervuld was van spijs en drank, heeft ook Platoon gezegd, ontstonden droomen, welke vol waren van gruwelijke dingen, maar geen visioenen, die van de goden kwamen. Vasten was derhalve volgens het gemeene oordeel der Hellenen een noodzakelijke voorbereidingsmaatregel voor wie een waren droom wenschte te bekomen. Wanneer daarom te Lebadeia dit voorschrift niet werd gegeven, en integendeel de candidaat rijkelijk vleesch te eten kreeg, werd daarmee iets anders bedoeld dan het verwekken van een nachtmerrrie door overvulling van de maag! De gedachte, welke hierbij voorzat, was, dat de mensch door het verteren van het vleesch van het heilige offerdier, hetwelk oorspronkelijk identiek werd geacht met de godheid zelf en dus vol was van het magisch fluïdum, ook zichzelf zou vervullen met goddelijke kracht. Wellicht werd ook het vleesch gekruid door goddelijke kruiden. Immers wanneer we de verschijnselen, welke Timarchos in den droomstaat vertoonde, vergelijken met die, welke plegen op te treden bij vergiftiging met die giftige planten, welke door wel alle primitieve volken der aarde worden aangewend om in gemeenschap te komen met de geestenwereld, dan blijkt tusschen de symptomen al heel groote overeen-

komst te bestaan! Zoodat het al heel waarschijnlijk is, dat het niet alleen de suggestie van het „heilige vleesch” zal zijn geweest, welke den goddelijken slaap heeft veroorzaakt.¹

Verder reinigde zich de orakelzoeker te Lebadeia met het water van de Herkyna en dronk hij het water uit de heilige bronnen. Water en vuur waren voor de primitieven, gelijk bekend is, de voornaamste „Lustrationsmittel”. Het stroomend water spoelde alle onreinheid af en vervulde met frissche kracht, terwijl de uit de heilige moederaarde opwellende bronnen vol van magisch fluidum werden gedacht. Deze voorstellingen waren mede den Hellenen gemeenzaam. De aan Dionysos gewijde bronnen waren volgens hen evenzeer geladen met waanzin-wekkende kracht als de wijn.² Ovidius noemde in de „Metamorphoses” het wondere water van het Aethiopische meer, hetwelk een diepen slaap bracht over hem, die het dronk. De priester van den tempel van Apolloon te Klaros, een stadje bij Kolophoon, kreeg den geest door het drinken van water uit een onderaardsche bron. Dan gaf hij, ofschoon meestal onervaren in lezen en dichtmaat, in welgebouwde verzen antwoord over onderwerpen, welke iemand in gedachten had.³ En van de ziensters te Didyma werd gezegd, dat zij werden bezielde door dampen, welke uit het water opstegen.

Het voornaamste middel ter verwekking van den droomstaat was echter in het hol van Trophoonios een snel-draaiend mechaniek.⁴ Het was een geraffineerde methode om door wervelbeweging den mensch van de zinnen te berooven. In wezen had het hetzelfde effect als de bekende werveldansen der natuurvolken: het slachtoffer werd duizelig, verloor het bewustzijn en een bewegingsroes ontstond. Het was Timarchos, alsof zijn ziel uit een enge kerker ontsnapte en, bevrijd van den druk, waaronder zij verkeerde, dijde en in het ijle ruim zweefde. We kennen dit verschijnsel als den „vliegdroom”, welke, als veelvuldig voorkomende vorm van droomen, natuurlijk ook den Grieken bekend is geweest. Men heeft vermoed, dat de voorstelling van Hermes, als de gevleugelde begeleider der zielen, een voortbrengsel van dergelijke droomen is geweest. Platoon schreef in den „Phaidros”, dat de ziel vleugelen had ge-

¹ Zie o. a. Lewin-Gidon, *Les paradis artificiels*, p. 129.

² Vgl. P. Saintyves, *Essais de folklore biblique*, p. 212/6.

³ Tacitus, *Annales*, lib. II c. 54.

⁴ Martin Ninck, *Die Bedeutung des Wassers im Kult und Leben der Alten*, S. 110.

kregen om te kunnen vliegen naar waar de goden woonden. Van een zweven in de lucht door Jamblichos schreef Eunapios in de „Vitae sophistarum” en Apollonios¹ beweerde, dat de Indische Brachmanas in de lucht wandelden met de zon, aldus eere toebrenghend aan hun God. Lucianos vertelde ten slofte in „Philopseudes” (C. 13) van een Hyperboreios, die de kunst verstond om door de lucht te zweven.

Volgens het bericht van Ploutarchos heeft Timarchos twee nachten en één dag doorgebracht in het hol van Trophoonios. Reeds hielden zijn vrienden en verwanten hem voor verongelukt, toen hij den tweeden morgen opgewekt en welgemoed weer te voorschijn kwam. Het langst van allen, die afgedaald waren, zou volgens Philostratos de Heidensche wonderdoener Apolloonios uit Tyana zijn weggebleven. Eerst na zeven dagen was hij weergekeerd met een boekdeel onder den arm, waarin hij de door den daemnon gedikteerde leerstellingen van Pythagoras had opgeteekend! Evenwel zijn er uit de Oudheid verhalen tot ons gekomen van mannen en vrouwen, die maanden lang in een droomstaat zouden hebben geleefd. Zoo heeft Aristoteles in een verlorengedaan geschrift verteld, dat de zoogster van Timoon, een vrouw uit Cilicië, elk jaar twee maanden placht door te brengen in een hol, en alleen haar ademen toonde aan, dat zij nog leefde. Het bekendst is echter de geschiedenis van Epimenides uit Kreta, die zes en vijftig jaren zou hebben geslapen in het mysterieuze hol van Zeus op de Ida.

Het noemen van namen als van Epimenides en Apolloonios roept de gedachte op aan de, ook in Hellas niet zeldzame, „profeten” en hun lange ekstases der ziel.² En we vragen ons af, of wellicht het avontuur van Timarchos niet tot dezelfde soort van droomervaringen mag hebben behoord. En wanneer we de door Ploutarchos vermelde verschijnselen vergelijken met die, welke de ekstatici plegen te vertoonen, dan heeft het er ongetwijfeld veel van, dat ook de droom van Timarchos niets anders is geweest dan een ekstase der ziel. We hebben er toch reeds op gewezen, dat die eigenaardige „gezichten” van kleurige en beweeglijke lichten, waarvan onze droomer getuigde, doen denken aan de ervaringen van de door „tooverkruiden” vergiftigden, en we weten, dat tooverkruiden één der middelen

¹ Philostratus, The life of Apollonius of Tyana. ed. Conybeare, vol. I. p. 257.

² Erwin Rohde, Psyche. Bd. II S. 96.

zijn, waardoor de ekstatici hun goddelijke verrukking plegen op te wekken. Naast deze hallucinaties van het gezicht hooren we van hallucinaties van het gehoor en van dat groot gevoel van gelukzaligheid, dat typisch is voor de ekstatische beleving, alsmede van de „elevatie”, welke eveneens een karakteristieke gewaarwording der profeten van alle tijden geweest is. Wanneer we dan verder nog bedenken, dat Ploutarchos den droom van Timarchos zoo natuurgetrouw heeft beschreven, dat we wel moeten aannemen, dat deze meer is geweest dan een produkt der fantasie van den klassieken schrijver maar wel degelijk de mededeeling van een echte ervaring, dan wordt deze, reeds op zich zelf niet oninteressante, anekdote voor ons tot een waardevol volkszielkundig dokument.

Oosterbeek.

E. D. BAUMANN.
